

Воєнні злочини

Залучення дітей до участі в збройному конфлікті

Положення міжнародного гуманітарного права (МГП) передбачають особливий захист для дітей в умовах збройного конфлікту. Визначено, що діти є вразливою категорією, яка зазнає негативного впливу під час бойових дій. На практиці особлива повага до дітей полягає в обов'язку сторін конфлікту забезпечити їх захист від усіх форм сексуального насильства; окреме утримання дітей від дорослих осіб у місцях тримання, окрім випадків, коли такі особи є членами сім'ї; доступ до освіти, харчування та медичної допомоги; евакуацію з районів бойових дій з міркувань безпеки; возз'єднання дітей без супроводу із сім'ями.

У розумінні МГП обсяг захисту дітей різниться залежно від віку дитини. Так, відповідно до міжнародних договорів:

18 років	15 років	12 років
заборонено залучення до примусової праці на окупованих територіях (ст. 51 ЖК 4)	вжиття заходів, спрямованих на те, щоб діти-сироти та діти, розлучені із сім'єю, не залишалися на самоті (ст. 24 ЖК 4)	організація ідентифікації дітей за допомогою ідентифікаційних карток або іншим способом (ст. 24 ЖК 4)
заборонено застосування покарання у виді смертної кари (ст. 68 ЖК 4, ст. 77 ДП I, ст. 6 ДП II)	заборонено застосування покарання у виді смертної кари (ст. 68 ЖК 4, ст. 77 ДП I, ст. 6 ДП II)	
	забезпечення реалізації соціальних гарантій щодо харчування, медичного обслуговування та захисту, які були встановлені до окупації (ст. 50 ЖК 4)	
	забезпечення додатковим харчуванням інтернованих дітей відповідно до їхніх фізіологічних потреб (ст. 89 ЖК 4)	
	заборона залучення дітей до участі в бойових діях і вербування з цією метою (ст. 77 ДП I, ст. 4 ДП II)	

Характеристика порушення МГП:

- учинене в умовах збройного конфлікту та пов'язане з ним (може відбуватися в умовах міжнародного та неміжнародного збройних конфліктів);
- жертвою є захищена особа за МГП — дитина віком не більше ніж 15 років;
- виконавець знав чи мав знати, що такий дитині не більше ніж 15 років; для правової кваліфікації не має значення кількість жертв — одна чи більше осіб;
- виконавець залучив дітей до національних збройних сил.

Відповідна заборона закріплена в статті 77 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (щодо збройного конфлікту міжнародного характеру); статті 4 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року (щодо збройного конфлікту неміжнародного характеру).

Варто зважати на те, що ширші гарантії захисту дітей в умовах збройного конфлікту передбачені нормами про права дитини, зокрема Конвенцією про права дитини та Факультативним протоколом до неї. Наприклад, у Протоколі закріплено зобов'язання держав забезпечувати, щоб особи, які не досягли 18-річного віку, не підлягали обов'язковому призову до їхніх збройних сил.

Участь у збройному конфлікті в контексті цього порушення охоплює як безпосередню участь у бойових діях, так і активну участь у діях, пов'язаних з бойовими діями, таких як розвідка, шпигунство, диверсії, використання дітей як приманки, кур'єрів або на блокпостах. Вона не охоплює діяльність, явно непов'язану з бойовими діями, наприклад доставку продовольства чи обслуговування господарських потреб військових. Проте логістична діяльність, пов'язана з доставкою припасів до лінії бойових дій, входить до розуміння участі в збройному конфлікті.

Практика міжнародних кримінальних трибуналів розрізняє три форми залучення дітей до участі в збройному конфлікті:

- **призов** — примусовий набір, мобілізація дітей до збройних формувань. Важливо звертати увагу на те, яким чином було реалізовано примус і як здійснювався тиск;
- **вербування** — добровільний набір, тобто виконавець створює відповідні умови для того, щоб діти брали участь у збройних формуваннях в умовах конфлікту. Водночас надання згоди дитиною на входження до складу збройних формувань не звільняє виконавця від відповідальності;
- **використання для активної участі в бойових діях** — наслідок призову чи вербування або окрема форма злочину, але передбачає безпосередню участь дитини в бойових діях.

Положення МГП не містять чіткої вимоги, що діти для участі в збройному конфлікті залучаються до складу лише офіційних збройних сил конкретної держави. Термін «національні збройні сили» в контексті цього порушення не обмежується тільки збройними силами певної держави в умовах міжнародного збройного конфлікту, тому можуть також розглядатися різні форми збройних формувань, які перебувають під контролем сторони конфлікту.

При доказуванні участі дітей у збройному конфлікті необхідно звертати увагу на такі фактори:

- тісний зв'язок зі збройним формуванням — злочин залучення або призову дітей у віці до 15 років вважається продовжуваним до тих пір, поки діти залишаються в збройних групах чи силах, а отже, припиняється, коли ці діти покинуть групи або досягнуть 15 років;
- діти є захищеною категорією в умовах збройного конфлікту, тому зміст відповідного порушення залежить від обсягу їх захисту за МГП; зв'язок між призовом, вербуванням та/або використанням для активної участі в збройному конфлікті полягає в тому, що діти не брали активної участі в бойових діях на момент призову, вербування та/або використання і що виконавці знали цей факт;
- поряд із залученням дітей до збройних формувань має розглядатися і їх можлива участь у бойових діях — залежно від ситуації може встановлюватися зв'язок між призовом і вербуванням дітей до 15 років та їх подальшою участю в активних бойових діях незалежно від різноманітності завдань, які можуть їм ставитися;
- зарахування до складу збройних формувань включає прийняття осіб, коли вони добровільно приєднуються до збройних сил або груп. Не вимагається, щоб процес прийому на службу був офіційним, він може включати будь-які дії, які сприймають дитину як частину збройної групи. Така поведінка передбачає залучення її до участі в бойових операціях.

Стосовно участі дітей у збройному конфлікті, то важливо зважати на те, що власне умови збройного конфлікту та масштабні порушення прав дитини можуть призвести до кваліфікації окремих дій як воєнних злочинів, але при цьому не кожна ситуація утворює склад воєнного злочину. Тому при здійсненні відповідної кваліфікації важливо показувати контекст вчинення діяння й досліджувати зв'язок між конкретними діями та роллю дитини в збройних формуваннях.